

## سیر و سفر در تاریخ و معرفی سفرنامه کلاویخو

محمد طیب کشاورزی

کارشناس ارشد رشته تاریخ، اداره کل آموزش و پرورش استان کردستان، ایران

### چکیده

سیر و سفر یکی از مهمترین تحولات اجتماعی بشر به شمار می رود و جهانگردان زیادی هستند که اقدام به نوشتن سفرنامه نموده اند و در این بین کلاویخو که در سال ۱۴۰۲ با دومین گروه از سفرای پادشاه اسپانیا به دربار تیمور وارد شده و مشاهدات خود را در این سفر به رشته تحلیل در آورده است که سفرنامه وی مورد توجه محققین قرار گرفته. این پژوهش به صورت کتابخانه ای صورت گرفته و پس از بحث در مورد انواع سفرنامه ها به بررسی سفرنامه کلاویخو پرداخته است، سوال پژوهش این است که نوشته های کلاویخو تا چه اندازه با واقعیت های موجود در آن زمان تطبیق داشته و آیا می توان در مباحث تاریخی به مسائل مطرح شده توسط وی استناد نمود یا خیر. سفرنامه کلاویخو را می توان یکی از منابع مهم درباره تاریخ حکومت تیمور و دوره تیموریان دانست اگرچه اطلاعات این سفرنامه همه جانبه و کامل نیست ولیکن چون نویسنده از نزدیک بسیاری از وقایع و اتفاقات را دیده و تقریباً بدون غرض و بدون پیش داوری آن ها را بیان کرده است جای تأمل و اعتماد است وی به مسائل جغرافیایی و آبادی شهرها و وضعیت اقتصادی آن ها بیشتر از مسائل دینی و اجتماعی و فرهنگی پرداخته و می توان گفت که تقریباً هیچ اشاراتی به مسائل عمومی مدنیت ایرانی (علم، فرهنگ، هنر، تاریخ، دین، سیاست، غیر از مسائل سیاسی مختص دوره تیمور) و سایر عناصر مدنی ندارد.

واژه های کلیدی: سفرنامه، تاریخ، کلاویخو، تیموریان، تیمور.

## ۱- مقدمه

سیروسفر و مسافرت را شاید بتوان یکی از مهم‌ترین تحولات اجتماعی بشر در طول حیات خود دانست که از آن فایده‌های فراوان حاصل می‌شود. انسان برای آگاهی و اطلاع از آنچه پیرامون اوست به‌نوعی اجتناب‌ناپذیر مجبور به ارضای حس کنجکاوی خود است و این اطراف و پیرامون هر لحظه در حال گسترش و توسعه بوده است. زمانی ساکنان اطراف کوهی آن طرف کوه را آخر زمین و ساکن ساحل دریاها آن سوی دریا را آخر دنیا می‌دانستند. به مدد حس کنجکاوی بشر و با استفاده از تجارب انسان‌ها در طول تاریخ دایره وسعت محیط اطراف زندگی انسان‌ها روز بروز توسعه بیشتری یافته و محیط‌های ناشناخته فراوان هر روز بیشتر از روز قبل شناخته می‌گردند. سفر انسان‌ها از کوه به دشت‌ها اولین مسافرت‌های ناخواسته انسان‌ها بود. از دشت به دریا و به آن سوی دریاها و نهایتاً اکتشافات جغرافیایی. بهر حال برای هر انسانی هم انسان‌های دیگر اهمیت دارند، هم اقلیم‌ها و اماکنی که زیستگاه آدمی و دیگر موجودات است. اولی را در سیر در انفس و دومی را سیر در آفاق نام داده‌اند. سفر برای انسان‌ها همیشه لذت‌بخش نیز بوده است (دانش پژوه، ۱۳۸۰، صص ۱۴-۲۰).

عوامل متعددی این وضعیت را در زندگی بشری ایجاد کرد و این وضعیت جدید خود نیز تغییرات بسیار شگرفی را در زندگی آدمیان به وجود آورد. به‌جرت می‌توان گفت پس از کنجکاوی اصلی‌ترین علل سرکشی بشر به اطراف و اکناف پیرامون خود نیاز او بود. نیازهای مادی و نیاز به ماندن. البته هر چه زمان می‌گذشت نیازها متنوع‌تر و پیچیده‌تر می‌گشته و آدمی برای رفع آن‌ها باید بیشتر و بیشتر تلاش می‌کرده است. امروزه مسافرت حرف تفریح و دیدن و از جهت کنجکاوی پدیده‌ای لوکس و اشرافی است و همه‌کس دست به انجام آن نمی‌زند. اگرچه کسانی که وضعیت معیشتی مناسبی ندارند نیز ممکن است بنا به علل ناخواسته‌ای دست به مسافرت بزنند. نکته دیگر اینکه امروز کمتر کسانی پیدا می‌شوند که به نوشتن نتیجه مسافرت خود اقدام نمایند و آن را همچون گذشته به‌صورت سفرنامه و یا خاطرات سفر خود چاپ نمایند. تولد ابزارهای جدید برای نگه‌داشتن خاطرات سفر همچون دوربین‌های عکاسی و فیلم‌برداری علل اصلی این مسئله است.

## ۲- اهمیت سفرنامه

انسان‌ها، از کشف خط و از زمانی که توانستند بنویسند تاکنون هزاران صفحه سفرنامه و با خاطرات سفرهای خود (سفرهای مختلف) را به یادگار باقی گذاشتند. تا حدی که امروز آن‌ها به‌عنوان منابع و مأخذ معتبر تاریخی برای دست یافتن به حقایق اجتماعی و ... کاربرد فراوان پیدا کرده‌اند.

بسیاری حتی معتقدند که سفرنامه‌ها از موثق‌ترین و بی‌غرضانه‌ترین منابع مورداستفاده محققین می‌تواند باشد. چراکه سفرنامه‌ها به جهت اشمال بر انبوه اطلاعات عینی و تجربی جایگاهی ممتاز دارند. سفرنامه‌ها در واقع پرده‌هایی از صحنه‌های زندگی اجتماعی مردم کشورهای مربوطه هستند و بالطبع خوبی‌ها و بدی‌ها، زیبایی‌ها و زشتی‌های آن جامعه را آشکار می‌کنند (خلعتبری لیماکی، ۱۳۸۲).

گسترده‌گی اطلاعات سفرنامه‌ها، بی‌غرض بودن بیشتر سفرنامه نویسان (غیر از آن‌ها که شناخت نداشته و یا با اغراض سیاسی و جاسوسی دست به نوشتن سفرنامه زده‌اند که تعدادشان نیز بسیار اندک است). ارتباط سفرنامه نویس با مردم و زندگی با مردم تنوع و غنای سفرنامه‌ها و ... از مهم‌ترین ویژگی‌های یک سفرنامه است که مورد اقبال خوانندگان بسیاری قرار گرفته است و محققین را در شناخت احوال گذشتگان یاری داده است. جهانگرد رابطی میان دو قوم و ملت است درواقع پیک و قاصد و سفیری است که مناسبات میان دو قوم برقرار می‌کند و آنان را با یکدیگر آشنا می‌نماید؛ و سفرنامه‌ها را می‌توان نخستین عامل ارتباط و گفتگوی تمدن‌های اقوام مختلف و وسیله نزدیک شدن فرهنگ‌ها و کاستن عیوب آن‌ها و افزودن محاسن آن‌ها بشماریم (دانش پژوه، ۱۳۸۰، صص ۱۴-۲۳).

سفرنامه‌ها معمولاً بدون تعصب نوشته می‌شوند (غیر از آن‌ها که ماهیت سیاسی و مذهبی دارند) معایب را می‌نویسند و محاسن را نیز. عجایب هر دیار و سرزمین را بیان می‌کنند (عجایب آن‌هایی هستند که تاکنون او ندیده است). سفرنامه‌ها در

عین اینکه قصه هستند فقط داستان نیست می‌تواند یک کتاب علمی نیز باشد. تاریخ نیز هست که هم از دیروز می‌گوید و هم از امروز صحبت می‌کند. نکات عادی را که برای مردم آن دیار بی‌اهمیت بودند مورد توجه قرار می‌دهد.

### ۳- انواع سفرنامه‌ها

#### ۱-۳- از نظر تاریخی

سفرنامه‌هایی که درباره ایران نوشته شده است را می‌توان به چهار دوره کاملاً متفاوت تقسیم نمود.

۱-۳-۱- دسته اول سفرنامه‌هایی که تا پایان خوارزمشاهیان نوشته شده‌اند. (۴ سفرنامه)

۱-۳-۲- سفرنامه‌هایی که از آمدن مغولان تا ابتدای حکومت صفویه نوشته شده‌اند. (۵ سفرنامه)

۱-۳-۳- سفرنامه‌هایی که از صفویان تا پایان قاجار نوشته شده‌اند. (۱۱۲ سفرنامه)

۱-۳-۴- سفرنامه‌هایی که از ابتدای پهلوی تا انقلاب اسلامی نوشته شده‌اند که این دوره بیشتر به صورت خاطرات سفر است درواقع نویسندگان با اهداف دیگری غیر از مسافرت عادی به ایران آمده است. (۲۳ سفرنامه)

گروه اول هم از نظر تعداد و هم از جهت ماهیت و معیت سفرنامه نویسان با گروه‌های دیگری متفاوت است و بیشتر آن‌ها سیاحان مسلمانان هستند و از غرب (دنیای غیرمسلمان کسی میان آن‌ها نبوده و یا بسیار ناچیزند). درحالی‌که در گروه دوم که درواقع هنگام غارت و هجوم مغولان به ایران و تصرف ایران است پای چند سیاح و یا لاقط سفیر غربی به ایران باز شد که مبادرت به نوشتن سفرنامه نموده‌اند و از نظر تعداد این گروه نیز بسیار کم و انگشت‌شمارند. تاخت‌وتاز مغولان و تاتاران و تحولات سیاسی اجتماعی این دوره ایران بر ماهیت سفرنامه‌ها و آنچه در آن‌ها آمده و حتی اغراض سفرنامه نویسان تأثیر بسیار گذاشته و با دسته اول کاملاً متمایز کرده است.

درواقع حمله مغولان شرقی به بخش دیگری از شرق متمدن دست‌مایه و چاشنی بسیاری از سفرنامه‌های این دوره است. دسته سوم روی کار آمدن دولت صفویه و هم‌زمانی تاخت‌وتاز عثمانی‌ها و نیز آزارهای آن‌ها به اروپا و دلخوری اروپا از عثمانی‌ها و اکتشافات جغرافیایی و تحولات سیاسی اجتماعی و اقتصادی اروپا و نیاز شدید اقتصادی و نظامی اروپا به شرق و خصوصاً ایران، تعداد بیشتر سفرنامه نویس و سفرنامه‌ها را در این دسته جای داده است. سفرنامه‌های این دوره نیز به نسبت دوره اول و دوم هم مطالب متنوع‌تر، مختلف‌تر و هم تعداد بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. درواقع بیشترین تعداد سفرنامه‌ها در این دوره است. تراکم سفرنامه‌ها در این دسته و تنوع و علل نگارش آن‌ها و از همه مهم‌تر انگیزه‌های سیاسی (غالباً) آن‌ها این دوره را با سایر دوره‌ها متمایز نموده است. نکته مهم این دوره تحولات غرب است که درواقع بارزترین آن‌ها آغاز استعمار و استثمار شرق توسط غربیان (اروپا) بوده و سفرنامه‌های این دوره عموماً در جهت تحقیر شرق و بزرگ‌نمایی غرب و حمله آن‌ها به سنن ملی و مذهبی ایرانیان است.

### ۳-۲- انگیزه‌های سفرنامه‌ها

۱-۲-۳- سیاسی

۲-۲-۳- تجاری و بازرگانی (که بعضاً پوشش ظاهری بوده)

۳-۲-۳- سیاحت و ماجراجویی

۴-۲-۳- مذهبی

بوده‌اند که هرکدام را می‌توان به صورت شاخص مربوط به یک دوره خاص دانست. مثلاً بیشتر سفرنامه‌های بانگیزه مذهبی خاص دوره صفویه و زمان سلطنت شاه‌عباس دانسته‌اند.

### ۳-۳- از نظر ماهیت سفرنامه نویسان

۱-۳-۳- سفرنامه دانشمندان و فضلالی علاقه‌مند

- ۳-۳-۲- سفرهای صاحب‌منصبان و شخصیت‌های سیاسی خصوصاً سفیران  
۳-۳-۳- سفرنامه‌هایی که در مأموریت‌های علمی نگاشته شده است. (گزارش سفر به کشور متبوع)  
۳-۳-۴- جهانگردانی که صرفاً برای سیروسفر آمده و از سر کنجکاوای سفر کرده و سفرنامه نوشته‌اند.  
۳-۳-۵- سفرنامه‌های تخیلی (که درواقع سفرنامه واقعی نیستند).

### ۳-۴- از نظر مقاصد سفرنامه نویسان

- ۳-۴-۱- سفر برای آگاهی از وضع و حال دیگر مردمان جهان و دیدن اقالیم دیگر  
۳-۴-۲- سفر به منظور بازرگانی و تجارت  
۳-۴-۳- سفر برای مأموریت (سیاسی و غیرسیاسی)  
۳-۴-۴- سفر برای انجام امور دینی  
۳-۴-۵- سفر برای کسب دانش و تکمیل معلومات  
۳-۴-۶- سفر به منظور مهاجرت (اختیار، اجباری مانند جنگ و بلایای طبیعی و تبعید و...)

### ۳-۵- سفر برای تفریح و تفرج

ذکر این نکته در پایان این بحث ضروری است که استحکام و اعتبار علمی سفرنامه‌ها قطعاً متأثر از ماهیت و علل سفر و نیز شخصیت و توانایی‌های علمی سفرنامه نویس است و همه این انواع سفرنامه‌ها در یک ترازو قرار نمی‌گیرند. ولیکن در همه سفرنامه‌ها مطالب مفید و ارزنده فراوان را می‌توان یافت که ممکن است در کتب تاریخ اصلاً به آن توجه نشده باشد. ضمن اینکه از ابتدای حکومت صفویه که بیشترین سفرنامه‌ها درباره ایران نگاشته شده است. ملیت سفرنامه نویسان نیز موردتوجه است چه اینکه بیشترین آن‌ها از کشورهای انگلیس، فرانسه بوده‌اند؛ و این امر با قدرت طلبی و افزون‌خواهی این دو کشور اروپایی از قرن ۱۸ به بعد جای تأمل و دقت دارد.

### ۴- مسلمانان و سفرنامه نویسی (قره چانلو، ۱۳۸۱)

اسلام سیروسفر را در تعالیم خود به دلایل مختلفی موردتوجه و سفارش قرار داده است. در قرآن کریم بیش از ۷ بار آیه قل سیروا فی الارض تکرار گردیده که هدف آن پندآموزی و عبرت از گذشتگان بوده است و کسب تجربه‌ای برای ساختن فردای روشن.

درمجموع عوامل مختلفی باعث تشویق و ترغیب مسلمان به مسافرت و جهانگردی شده است که اهم آن‌ها عبارت‌اند از:

- ۴-۱- انجام مناسک حج به شرط داشتن توانایی‌های مالی و جسمی  
۴-۲- کسب علم و دانش و فراگیری علوم حتی در دورترین نقاط  
۴-۳- تجارت و بازرگانی  
۴-۴- مهاجرت‌های اجباری و یا اسارت  
۴-۵- سفرهای سیاسی و جنگی
- سفرنامه‌های نوشته‌شده توسط مسلمانان بنام المسالک و الممالک معروف‌اند که مشهورترین و احتمالاً نخستین آن‌ها
- الممالک و الممالک تألیف ادیب ابوالعباس جعفر بن احمد مروزی متوفای ۲۷۴ قمری است.
  - المسالک و الممالک ابن خردادبه (۲۵۰ ق)
  - المسالک و الممالک احمد بن محمد بن طیب سرخسی (۲۸۶ ق)
  - البلدان احمد بن ابی یعقوب (۲۸۲ ق)
  - خاطرات سفر اسارت شخصی به نام مسلم بن ابی مسلم جرمی (۳۳۱ ق)

- داستان مسافرت محمد بن موسی خوارزمی به آسیای صغیر، مقدس برای دیدن غار اصحاب کهف
- سلام ترجمان برای دیدن سد یاجوج و ماجوج، فرستادگان خلفای اموی به یمن، خاطرات اسارت شخصی به نام هارون بن یحیی (۲۸۸ ق)
- کتاب جغرافیای ابن رسته (۲۹۰ ق)
- مأموریت‌های سیاسی یحیی بن حکم بکری (۱۵۴-۲۵۰ ق)
- دبیر عبدالرحمان واسط به سرزمین نورمان ها و کتاب‌های دیگر جغرافیایی که عموماً به شرح احوال و آداب و سنن و رسوم و اعتقادات و ... مردمان نواحی مورد بازدید مؤلف پرداخته‌اند.

## ۵- سفرنامه کلاویخو

روی گلنزالز کلاویخو جزو دومین گروه سفرای پادشاه اسپانیاست که در سال ۱۴۰۲ به دربار تیمور اعزام می‌شود او در واقع رئیس تشریفات پادشاه اسپانیا (هانری سوم) است که به همراه دو نفر دیگر یکی فرای آلفونسوپائز دسانتاماریا (کشیش) و استاد علم کلام و دیگری گومزدسالازار (صاحب منصبی از پاسداران شاهی) و خدمه بسیار از قادس در اسپانیا سفر خود را آغاز و بعد از گذشتن سرتاسر جنوب اروپا و شمال ایران به سمرقند می‌رسد. آن‌ها سفر خود را تفرج‌کنان انجام داده و بعد از ۱۵ ماه به سمرقند رسیدند. او مسافت‌های زیادی را نیز با کشتی طی کرده است.

از نکات مهمی که کلاویخو در آغاز شرح سفرنامه به آن اشاره می‌کند تصمیم او بر به قید کتاب سپردن مشاهدات خود در طول سفر است چه اینکه هم مسیر را احتمالاً می‌شناخته و هم قصد او برای نوشتن آنچه دیده و شنیده است نشان از بینش علمی او دارد. او می‌گوید چه این امور چون نوشته شود و به وجه احسن و منتهای قدرت به رشته تحریر درآید دیگر در معرض فراموشی و نسیان نخواهد بود.

کلاویخو ظاهراً دارای اعتقادات مذهبی بود و آغاز نوشتن خود را با ذکر نام خدا و سپاس از مریم مقدس شروع می‌کند. کلاویخو از آغاز جوانی ندیم خاص هانری سوم بوده و از زندگی مجللی برخوردار بوده است. او بعداً رئیس تشریفات دربار اسپانیا را عهده‌دار بوده است. کلاویخو سفرنامه خود را بعد از مراجعت از اسپانیا در سال ۱۴۰۶ چاپ و تدوین نموده و مورد اقبال خوانندگان بسیاری قرار گرفت. (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۴۱)

کلاویخو در مسیر راه خود از قادس تا سمرقند از شهرهای زیادی گذشته و دیدن کرده و به شرح وضعیت جغرافیایی آن‌ها پرداخته است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: قادس، رودس، پرا، طرابورن، ارزنجان، خوی، طوج، تبریز، سلطانیه، نیشابور، زنجان، دامغان، تهران، ری، بلخ، سمرقند، بخارا، مشهد، جاجرم، ترمذ، کش، ارزروم، ماکو.

او و همراهانش در طول مسافرت پانزده‌ماهه رنج و محنت‌های فراوان متحمل گردیده و سرما و گرما، گرسنگی و بیماری و ... را تحمل و تعدادی از همراهانش را ازدست‌داده است. آن‌ها اگرچه از بدو ورود به ایران مهمان تیمور به حساب می‌آمده و جیره گوشت و نان و شراب و اسب و تمام مایحتاج خود را به‌رایگان دریافت می‌کرده است (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۷). به هر جا می‌رفتیم اگر از ما پذیرایی نمی‌شد رئیس آنجا به‌شدت مورد بازخواست و کتک قرار می‌گرفت و او را وادار به جبران کم‌کاری و خسارت می‌کردند (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۵). هیئت سفارت اسپانیا بخش عمده‌ای از مسیر را همراه هیئت سفارت مصر (که با خود شترمرغ و زرافه داشته و برای کلادینو جالب بوده است) بوده است (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۵). بیشترین اقامت آن‌ها در ۲ شهر تبریز ۶ ماه و سمرقند ۳ ماه بوده است و هنگام رسیدن آن‌ها به حضور تیمور، تیمور ۷۰ ساله بوده و هشت زن داشته و چشمانش بی‌نور گشته است. (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۹)

او در توصیف برخی شهرها آن‌ها را آباد با خیابان‌های پهن، ساختمان‌های بزرگ، بازارهای پررونق، مساجد مجلل، وفور غذا و خوراک، جمعیت زیاد و ... می‌داند و در بسیاری جاها از شهرهای ویران‌شده و مخروبه و بی جمعیت و قحطی‌زده و بیماری‌زا و ... نیز یاد می‌کند که احتمالاً این دو گونه بودن شهرها نتیجه حملات تیمور بوده به ایران و نوع مقاومت شهر که اگر شهری به دفاع می‌پرداخته ویران می‌گشته و مردمان آن از دم تیغ می‌گذشتند و اگر مقاومت نمی‌کرده‌اند حداقل آسیب نمی‌دیدند.

- ۱- تبریز: سلطانیه، تهران، نیشابور، ترمذ، کش و... از گروه اول
- ۲- زنجان، شهرری، دامغان، ارزنجان، فیروزکوه، فریور و ... از گروه دوم
- اشاره کلاویخو به کله‌منارهای دامغان که توسط تیمور و از سر تاتاران آق قویونلو بنا شده بود (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۸۲)
- زیارت مشهد توسط هیئت اسپانیایی و تعریف آن‌ها از پهناوری استان خراسان و اینکه به واسطه این زیارت بسیار مورد احترام مردم واقع گردیده و هر جا می‌رفتند مورد توجه مردمان (به واسطه زیارت امام رضا) قرار می‌گرفته‌اند (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۱).
- اشاره او به خوردن گوشت اسب کباب‌پز و آب‌پز و صرف آن توسط هیئت (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۷۷)
- عبور یک‌طرفه مردم از جنوب به سمرقند و عدم بازگشت آن‌ها به جنوب مگر با داشتن پروانه خاص و این مسئله برای جلوگیری از فرار صنعتگران و هنرمندان که تیمور با خود به سمرقند برده بود (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۰۷)
- اشاره به دو مقیاس تیر پر تاپ (برای طول) و سنگ پر تاپ (برای ارتفاع) (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۸۱)
- تعجب او از مصون ماندن مسیحیان حصار ماکو با وجود دوری آن‌ها از عالم مسیحیت و عدم امکان کمک و یاری به آن‌ها (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۵۶).
- در این کشور رسم است که کسی که به نزد امیر می‌رود باید چیزی پیشکش کند (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۶۷).
- روستاهای کوچکی که امروز شهر شده‌اند را به کرات نام می‌برد مانند میانه، ابهر، صائین قلعه، اسفراین و ... (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۴۷).
- مکرر از ضیافت‌های شاهانه که بافتخار آن‌ها در شهرهای بزرگ ترتیب داده می‌شد سخن می‌گوید و از ضیافت شام که بابا شیخ در تهران برای آن‌ها برقرار کرده بود سخن می‌گوید و یادآور می‌شود در میان خوراکی‌ها اسبی بود که تماماً و با سر کباب شده بود (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۷۵).
- مرگ گومزدسالار یکی از سه همراه اصلی کلاویخو و استاد الهیات (کلام) در نیشابور (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۸۹)
- اشاره کلاویخو به معادن فیروز در شهر نیشابور و مرغوبیت آن‌ها (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۰).
- اعلام ترس و وحشت ساکنان روستاهای مسیر راه از دیدن سواران تاتار و فرار آن‌ها از دست این سواران (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۵).
- تعجب آنان از زورگویی مأموران خاص تیمور و پیک‌های تیمور که فرمان او را می‌برند تا جایی که می‌توانند فرمانده سپاه و یا حاکمی را به خدمت خود بگیرند (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۶).
- بیان کیفیت به قدرت رسیدن تیمور هنگام رسیدن آن‌ها به شهر کش (زادگاه تیمور) (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۱۵)
- بیان خوی دیرین تیمور مبنی بر معطل کردن سفیران و عدم پذیرش آن‌ها بعد از ۶-۵ روز. (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۲۱)

## ۶- سمرقند

عمده مطالب و اطلاعات کتاب در ارتباط با حضور کلاویخو در سمرقند و توضیحات و اشارات او به آنچه در مدت اقامت آن‌ها در سمرقند دیده است. نحو به حضور پذیرفتن آن‌ها توسط تیمور، مهمانی‌ها و ضیافت‌هایی که به افتخار آن‌ها ترتیب یافته، بعضی عادات و اخلاق تیمور، زنان و خانواده تیمور، اشراف و تجملات دربار تیمور، اسراف و تبذیر بیش‌از اندازه تیمور در مهمانی‌ها و مراسمات رسمی و خصوصی، نظم و انضباط اطرافیان ف اطاعت بی‌چون‌وچرای آن‌ها از تیمور، بعد از سه ماه ماندن در سمرقند راه بازگشت آن‌ها با اندکی تغییرات شهرهایی چون بخارا، ابیورد، خبوشان، سمنان را پشت سر گذاشته و به تبریز مراجعه نمودند. در توصیف مسیر بازگشت بسیار مختصر و مجمل و گذرا اشاراتی داشته و ظاهراً بعد از رسیدن به تبریز خبر مرگ تیمور را دریافت نموده و به تبعات و عوارض و پی آمده‌ای ناشی از شورش‌ها و طغیان‌های برخی مدعیان قدرت و فرزندان و نوادگان تیمور پرداخته و آن‌ها را تا به قدرت رسیدن جهان‌شاه توصیف می‌کند. آن‌ها مدت مدید دیگر را در تبریز منتظر صدور اجازه خروج بوده‌اند. حتی به دستور عمر میرزا اموال و اثاثیه آن‌ها ضبط گردید و به تعبیر کلاویخو «از همان آغاز کار

می‌خواستند ما را غارت کنند» (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۳۱۷) بالاخره آن‌ها بعد از مدتی معطلی اجازه خروج از تبریز را یافته و از مسیری که آمده بودند به اشبیلیه رسید و به سال ۱۴۰۶ (۸۰۹ ق) به حضور هائری سوم رسیده و شرح ماوقع را تقدیم داشتند.

## ۷- نتیجه گیری

سفرنامه کلاویخو را می‌توان یکی از منابع مهم درباره تاریخ حکومت تیمور و دوره تیموریان دانست اگرچه اطلاعات این سفرنامه همه‌جانبه و کامل نیست و لیکن چون نویسنده از نزدیک بسیاری از وقایع و اتفاقات را دیده و تقریباً بدون غرض و بدون پیش‌داوری آن‌ها را بیان کرده است جای تأمل و اعتماد است. سفرنامه کلاویخو به مسائل جغرافیایی و آبادی شهرها و وضعیت اقتصادی آن‌ها بیشتر از مسائل دینی و اجتماعی و فرهنگی پرداخته و می‌توان گفت که تقریباً هیچ اشاراتی به مسائل عمومی مدنیت ایرانی (علم، فرهنگ، هنر، تاریخ، دین، سیاست، غیر از مسائل سیاسی مختص دوره تیمور) و سایر عناصر مدنی ندارد.

برخی عادات تیمور و امیران محل او (که غالباً از خانواده او بودند) و نحوه برخورد آن‌ها با مردم را به کرات موردتوجه قرار داده است. او همچنین به مواردی اشاره نموده که یا شنیده‌های دیگران بوده و یا عدم اطلاع دقیق وی از صحت‌وسقم آن‌ها که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- وجود کاخی بزرگ در تبریز که بیست هزار اتاق و دستگاه‌های مجزا و مستقل داشته و آن را سلطان اویس (جلایر) ساخته است. (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۶۳)

- خراسان بزرگ است و به‌تنهایی یک کشور است و جزو خاک ایران نیست (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۱۹۳). نکته قابل توجه دیگر اهمیت این سفرنامه این است که به‌احتمال‌زیاد کلاویخو فارسی را می‌دانسته و به‌راحتی در نواحی مختلف تفاوت لهجه‌ها و زبان‌های مردم را که با زبان فارسی یکی نبوده‌اند بیان داشته است (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۲۰۱). در تمام مدت سفر او از بیان مسائل هدف‌دار و احتمالاً یک‌جانبه خودداری کرده و سعی در عدم قضاوت بر مشاهدات خود دارد. او به اعتقاد مذهبی مسلمانان خصوصاً در زیارت قبر امام رضا (ع) احترام گذاشته خود نیز به زیارت آرامگاه امام رضا می‌رود و این نشان از آگاهی و درایت او دارد و حتی درجایی که هنگام بازگشت خبر حمله گرگین هفتم شاه گرجستان به مناطق نزدیک تبریز را می‌شنود و مردم آن را حمله کافران می‌دانند با جمله معترضه‌ای نارضایتی خود را از این بیانات اعلام می‌دارد مقصود آنان این است که ما مردم، به هیچ‌چیز ایمان نداریم و پیرو قانون الهی نیستیم و ... (کلاویخو، ۱۳۴۴، ص ۳۱۸)

## منابع

۱. دانش پژوه، منوچهر. (۱۳۸۰). *سفرنامه: تا پخته شود خامی*. تهران: ثالث.
۲. خلعتبری لیمایی، مصطفی. (۱۳۸۲، ۱۹ مرداد). اهمیت سفرنامه‌ها در مطالعات فولکوریک. *اطلاعات*.
۳. قره چانلو، حسین. (۱۳۸۱). *کتاب جغرافیای عمومی و سفرنامه‌ها در جهان اسلام. تاریخ/اسلام*، ۱۱ (۳).
۴. کلاویخو، گونزالس. (۱۳۴۴). *سفرنامه کلاویخو*. (مسعود رجب نیا، مترجم). تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

## Cyrusport on the history and introduction of the Claviche travelogue

Mohammad Tayeb keshavarzi

*Master of Science (MSc) in History, Education Directorate of Kurdistan Province, Iran*

---

### Abstract

Garris and Journey are one of the most important social developments in the world, and there are many tourists who wrote a travel letter, and in the meantime, Claviche, who arrived in Timor in the year 1402 with the second group of ambassadors from the Spanish king to his observation He has been analyzing the journey that attracted the attention of researchers. This research has been carried out in a library and after discussing various types of travel logbooks, the study of the Kalavikh Travel Letter has been studied. The question of the research is that the writings of Kalavikh to what extent corresponded with the realities existing at that time, and whether the topics could be discussed. Historically, he cited the issues raised by him. The Kelavikh travelogue can be considered as one of the important sources of history of Timur's rule and the Timurid era, although the information of this travelogue is not immaterial, but since the author has seen almost all the events and events and expressed them almost unwittingly and without prejudice, And he is confident that he addresses the geographical and urban issues and their economic situation more than religious, social and cultural issues, and it can be said that there is almost no mention of the general issues of Iranian civilization (science, culture, art, history, religion, politics, other than Political issues specific to the Timurid period) and other civil elements.

**Keywords:** Travel Letter, History, Clavicho, Timurian, Timur

---